

A Kassák-kód

A Szlovákiai Magyar Írók Társasága (Juhász R. József főszervező) által szervezett háromnapos Kassák-szimpozium – a *Kassák-kód* – Érsekújvárott, az író szülővárosában került megrendezésre. Március 22-én, az érsekújvári korzón található Kassák-szobor megkoszorúzása, majd azt követően az Érsekújvári Művészeti Galéria *Tisztelet Kassáknak*³ című kiállítása nyitotta a gazdag és sokat ígérő programsorozatot.

A szimpózium második napjának első blokkját – melyet javarészt előadások alkottak – H. Nagy Péter vezette. Az előadókat, illetve az érdeklődő közönséget Juhász R. József köszöntötte. Felhívta a jelenlévők figyelmét a teremben található két, magángyűjteményből származó, eddig a nyilvánosságtól elzárt Kassák-kollázsra (az igényes kivitelezésű meghívón egyébként a két kollázsrésztlet szerepelt). Az első előadó, Deréky Pál, elismert avantgárd és neoavantgárd kutató, *Kassák ünnepei* c. előadásában a művész kerek születésnapjaira összpontosítva (a szimpózium is kerek évfordulók, Kassák születésének 120. és halálának 40. évfordulója apropóján szerveződött) járta végig az életpályát. A Deréky által választott megközelítésben nagy szerep jutott a korabeli Kassák-fogadtatásnak és megítélésnek, mindezt gazdag és sokszor humoros idézetfüzérrel mutatta be, s ez az eljárás lehetővé tette, hogy különböző Kassák-képek bontakozzanak ki. Röviden kitért az avantgárd korszakonként változó megítélésére és az avantgárd kanonizációja körüli vitákra.

Csehy Zoltán lendületes előadásában (*Mint száz wagneri orchester*) alapos elemzéssel világított rá az *Éposz Wagner maszkjában* és *Wagner Parsifalja* közti párhuzamokra, eltérésekre. Csehy állítása szerint Kassáknál nem csak motívumok lelhetők fel a *Parsifalból*, de az építkezés és a kompozíció is követi a wagneri operát (melyből részletek csendültek fel). Felhívta a figyelmet, hogy a Kassák-műre a heroizmus helyett a hedonizmus jellemző. Mekis D. János előadásában – *Kassák önéletírása (Egy ember élete)* – az önéletírás gazdag hagyományát hívószavak sokaságával, ötletesen villantotta fel. A kassáki önéletírás jellemzői kontextusok sokaságában és sokféleségében rajzolódtak ki. Kassáknál a csavargás kulcsszerepet játszik a személyiség megalkotásában, a kaland folyamatosan normaszegő cselekedetekre készíti. A tudatos és öntudatlan kommentárok megbontják az emlékirat homogenitását. Megtudhattuk, hogy a nagyszabású önéletírás (*Egy ember élete*) nyelvezete, melyre a közérthetőség és a köznapiság jellemző, és amely eltért a *Nyugatban* publikált regények nyelvezetétől, nem biztos, hogy kevésbé értékes vagy élvezetes, mint a korabeli kanonikusabb nyelvhasználat.

Juhász R. József az 1987-ben, Kassák születésének 100. évfordulóján rendezett kiállítás koncepciójáról, körülményeiről és viszontagságairól beszélt, ugyanis a kiállítást szervező Iródiát betiltották. Csehszlovákiában nem engedélyezték a kiállítást, ezért annak egy budapesti művelődési központ adott otthont. A szervezőket (köztük Juhász R. Józsefet) is meglepte, mekkora érdeklődés mutatkozott a kiállítás iránt, 26 országból 160 művész alkotása érkezett. Talán az a történet érzékeltette leginkább a kor kultúrpolitikáját és a szervezők elkötelezettségét, elszántságát az ügy

íránt, amikor Juhász R. a kiállításra szánt műalkotások lengyel–magyar gyorsvona-
ton történő csempészését ecsetelte.

A Kassák-kép további árnyalásához Papp Tibor „párizsi szeme” járult hozzá, aki
többek között a párizsi Kassák-kiállítás – melynek maga is szervezője volt – körülményeiről beszélt. Peter Weibel *Az idő vasfüggőnye?* című hosszabb tanulmányából Hegedűs Orsolya olvasott fel részletet, mely a *MA* szerzőiről, tartalmáról és a lap körül szerveződött szellemiségről szólt. A délután utolsó előadása Suhajda Péteré volt. Ő Kassák szabadkőműves voltát igyekezett bizonyítani tényleges és szimbolikus értelemben is. Az „állandó önfejlesztés” projektjében, ahol a cél jövő irányú, soha le nem zárható, találkozik a kassáki és a szabadkőműves szemlélet. A kassáki metaforikára jellemző építészeti nyelv (pl. a kő csiszolása) használata, ugyancsak jellemzi a szabadkőműveseket is. Persze mindez még önmagában nem bizonyítja Kassák szabadkőművességét, viszont az előadás második felében olyan meggyőző dokumentumokra történt hivatkozás, pl. felvételi kérelme a szabadkőműves mozgalomba, majd levelezésük, melyek tényszerűen is alátámasztják Kassák Lajos kapcsolatát a szabadkőműves mozgalommal.

A program a *Kassák Hommage* elnevezésű multimédiaesttel folytatódott az Érsekújvári Művészeti Galériában. A változatos esti programot Ladik Katalin, Michel Giroud, Székely Ákos, Anat Pick, Juhász R. József, Nicola Frangione, Papp Tibor, Szkárosi Endre és Tóth Gábor performansz előadásai, hangversei, akciókoncertjei alkották. Az intermediális produkciók tovább differenciálták a Kassák-képet.

Március 24-én zárónapjához érkezett a rendezvénysorozat. Czeizel Endre személyesen nem tudott jelen lenni, előadásának (*Kassák Lajos családfájának és betegségeinek értékelése*) szövegét felolvasták. Ebből megtudhattuk, hogy Kassák Lajos családfájával eddig még érdemben nem foglalkoztak. Az előadás igyekezett felvázolni a művészeti és irodalomtörténeti tények mögött meghúzódó genealógiai és genetikai összefüggéseket úgy, hogy közben támaszkodott, illetve hivatkozott a művész verseire és regényeire is. Kassákban elsősorban az öntörvényű, elemi kreativitás, az új irányzatokra való érzékenység, az innovatív költői és képzőművészeti törekvések felé való – egyaránt ösztönös és tudatos – tájékozódás ragadta meg a kutatót. Megtudhattuk, hogy apai ágon 1722-ig – az Árva megyei szlovák származású jobbágy, Andreas Kassakig – vezethető vissza a családfa (a családnév jelentése ’rossz tulajdonságú ember’). A nagyapa, Jano Kassak, a ratkóci temetőben nyugszik, s ebben a faluban játszódik az unoka *Misilló királysága* című regénye is. Czeizel előadása kiemelten foglalkozott Kassák Lajos anyjával, aki a lassacskán elzúlló férje helyett fogta össze a nagy családot, s kemény munkával és kitartással biztosította a megélhetést, még a Pestre való költözés (1904) nehéz időszakában is. Alakját Ilylyés Gyula és Zelk Zoltán magasztaló hangú versben, Schöppflin Aladár visszaemlékezésében örökítette át az utókorra. Részletes beszámolót hallhattunk a család többi tagjának, mindenekelőtt a Kassák-testvérek sorsa alakulásáról. Czeizel (kortárs emlékezésekre hivatkozva) szólt a kisfiú és kamasz Kassák „tótos kiejtésé”-ről.

Dárdai Zsuzsa előadása a MADI és Kassák kapcsolatáról szólt. Felvázolta az 1946-ban Buenos Airesben létrejött és máig működő nemzetközi geometrikus művészi mozgalom családfáját, kezdve az impresszionizmussal, folytatva a fauvizmus, a szuprematizmus, a kubizmus, a futurizmus, a konstruktivizmus és a dadaizmus irányzatával. A történetet a mimetikus-ábrázoló festészet konvencióitól való fokozatos

eltávolodás és az absztrakt, az egyre inkább a geometrikus formákra szűkülő alkotásmód térhódításának jegyében fogalmazódott meg. S e történet egyik fontos láncszemét képezik (Malevics, Mondrian, Moholy-Nagy László mellett) Kassák konstruktivista festményei is. A kiállítások és a MADI által kiadott (de támogatás híján sajnos megszűnő) folyóirat ismertetése után Sály László és Sály Bánk Kassák MADI-CD-jének bemutatására került sor, erről hallgattak meg a jelenlévők egy Kassák tiszteletére komponált zeneművet.

A képzőművész Kassákról szóló előadások sorát Fájó János gyarapította (*Az én mesterem. Kassák műhelyében*), aki személyes tapasztalataira támaszkodva rajzolta meg mestere lélektani portréját. A csodálat és a hódolat hangján szólt róla, a tetek embereként („Mindent kipróbált, készen semmit nem fogadott el”), nagy polihisztorként, az egységben látás atyjaként, a tiszta festészet mestereként aposztrofálta őt, rámutatva arra, hogy a művészi elvek betartását illetően következetes és kérlelhetetlen volt (ha valakinél eltévelyedést, elhajlást tapasztalt, rögtön „a plafonon volt”). Tervezni, szervezni, alkotni – ezek voltak a jelszavai, s ezért is nevezheték őt a legjózanabb költőknek.

L. Varga Péter (*Az intermediális olvasás lehetőségei Kassák költészetében*) jól felépített, a szakmaiság és a népszerűsítés elveinek egyaránt eleget tevő gondolatmenetében az irodalomtörténet, a medialitás és a befogadáselmélet szempontjából közelítette meg Kassák verseit, s vetett fel velük kapcsolatban értelmezési javaslatokat. A klasszikus-esztéta modernség és az avantgárd képalkotás közti különbségek, a nyelv és kép kifejezésbeli oppozíciója, illetve a művészi jel fenomenalitása és materialitása által kijelölt fogalmi és koncepcionális keretben elemezte a költő számozott költeményeit. Felvetette a kérdést, hogy vajon Kassák avantgárd költeményei mennyire képzelhetők el az olvasó számára, mennyire vagyunk képesek magunkban a dadaista és a szürrealista trópusok teremtette meglepő, bizarr jelentéseket képi látvánnyá átalakítani, azaz elképzelni. A belső képalkotás mellett a szöveg és a betűk vizuális benyomásából származó képszerűsége is kitért az elemző, amit az a tapasztalat tesz felettébb indokolttá, hogy az olvasás folyamán a szöveggel először mint „optikai médiummal” kerülünk kapcsolatba. Az előadás végén L. Varga Péter érintette az avantgárd és neoavantgárd szövegalakítási gyakorlatok különbségeit is, ami a közönség körében spontán módon kibontakozó rövid és hangos eszmecserébe torkollott. Parázs vita alakult ki a „neoavantgárd” fogalmával, annak használhatóságával és megkülönböztető erejével kapcsolatban. Egyesek semmitmondónak és félrevezetőnek tartják (Papp Tibor); mások szerint nem fontos odafigyelni arra, amit az irodalomtörténészek mondanak (Tóth Gábor); megint mások pedig (L. Varga) azt hangsúlyozták, hogy nem lehet eltekinteni a történetiségtől, az avantgárd (az alkalmazott eljárásokban megmutatkozó folytonosság ellenére) mást jelentett a tízes, a húszas és a harmincas években, mint a huszadik század második felében. Az eltérő vélemények ütközésében egyes avantgárd művészek önmeghatározása és az irodalomtörténészek vagy kritikusok poétikai kategorizációja közti feszültség vált érzékelhetővé.

Az előadást követő verszuhatag lehetőséget adott arra, hogy az elméleti megközelítés után immár „élesben” is találkozunk a Kassák-versekkel. Az irodalmi összeállítás a vallomásos hangú és hagyományos képekkel dolgozó versekre épült (kivételt képezett Anat Pick fónikus költő lenyűgöző produkciója).

A záró előadást L. Simon László tartotta, aki Kassák Lajos és a *Magyar Műhely* kapcsolatáról adott áttekintést. A kitűzött témát három szempontból járta körül: vizsgálta a Kassák-vendégszövegek jelenlétét és szerepét, a Kassákról szóló és magának Kassáknak a lapban megjelent írásait. Már az 1. évfolyam 1. számában (1962) találkozhatunk két Kassák-idézettel, Nagy Pál és Siklós István műveiben. L. Simon kifejtette, hogy a kassáki avantgárd program, szerkesztői gyakorlat és magatartásmód a hetvenes évekre vált meghatározóvá a lap irányát illetően, a szerkesztők és az itt publikáló szerzők Kassák tanítványainak, a *Tett* és a *Ma* teremtette hagyomány folytatóinak tartják magukat. Részletesen ismertette a *Műhely* Kassák-számát (1965, 13. szám), az abban olvasható esszék, elemzések és visszaemlékezések gondolatait és azok mai tanulságait, végezetül pedig szólt a Kassák-díj megalapításáról és díjazottjairól.

A Kassák-kód negyedik megközelítését Tsúszó Sándor akciója zárta, amelyet Juhász R. József mutatott be. Szatyrából elővarázsolt egy kis szamovárt (bár a megvilágítás csal, mondta, nikkelből készült), s aztán átnyújtotta a közönség minden tagjának. Kis időre mindenki a kezébe foghatta, feje fölé emelte, majd fennhangon elmondta *A ló meghal, a madarak kirepülnek* híres zárósort, ekképpen: „és fejem lett elrepül a nikkel szamovár”. Járt a szamovár kézről kézre, a Kassák-sor pedig szájról szájra, más és más hangszínből, más hanglejtéssel kísérvé hangzott fel a terem különböző pontjain; mint egy bolyongó irodalmi visszhang.

Sánta Szilárd–Benyovszky Krisztián

Koszorúzás a Kassák-szobornál: Hizsnay Zoltán, az SZMÍT titkára, H. Nagy Péter irodalomtörténész, Magda Klobučniková, az Érsekújvári Művészeti Galéria igazgatónöje és Juhász R. József Kassák-díjas költő, performer és a konstruktivista koszorú (Szabó Péter felvétele)

L. Simon László József Attila-díjas költő, a Magyar Műhely szerkesztője és Fajó János festőművész, Kassák tanítványa előadást tart (Tóth Lehel felvétele)

Anat Pick izraeli művésznő hangköltészeti előadása, a háttérben Helena Markusková, a Tisztelet Kassáknak³ kiállítás kurátora és Magda Klobučníková, az Érsekújvári Művészeti Galéria igazgatónője a kiállítás megnyitóján (Szabó Péter felvétele)

Nicola Frangione olasz avantgarde költő Kassák-hommage-a

Számunk szerzői

Benyovszky Krisztián (1975)
irodalomtörténész (Konstantin
Egyetem, Nyitra, Szlovákia)

Bukovszky László (1966)
levéltáros (Nemzeti Emlékezet Intézete,
Pozsony, Szlovákia)

Gaucsík István (1973)
történész-levéltáros (Vágsellyei
Levéltár, Vágsellye, Szlovákia)

L. Juhász Ilona (1960)
etnológus (Fórum Kisebbségkutató
Intézet Etnológiai Központja, Komárom,
Szlovákia)

Kiss-Szemán Zsófia (1964)
művészettörténész (Pozsonyi Városi
Galéria, Pozsony, Szlovákia)

Klamár Zoltán (1955)
etnográfus-muzeológus (Petőfi
Múzeum, Aszód, Magyarország)

Kontra Miklós (1950)
nyelvész (MTA Nyelvtudományi Intézet,
Budapest, Magyarország)

László Béla (1940)
matematikus (Konstantin Egyetem,
Nyitra, Szlovákia)

Lovisek Júlia (1982)
egyetemi hallgató (Comenius Egyetem,
Pozsony, Szlovákia)

Michal Štefanský (1943)
történész (Hadtörténeti Intézet,
Pozsony, Szlovákia)

Misad Katalin (1961)
nyelvész (Comenius Egyetem, Pozsony,
Szlovákia)

Pomichal Richárd (1981)
történész (Csallóközi Múzeum,
Dunaszerdahely, Szlovákia)

Sánta Szilárd (1976)
irodalomtörténész (Selye János
Egyetem, Komárom, Szlovákia)

Veres Tímea (1971)
történész (Eperjesi Egyetem
Nemzetiségi és Regionális
Tanulmányok Intézete, Eperjes,
Szlovákia)